

FELADATAINK A KELET-NYUGATI KERESKEDELEM NÖVELÉSE TERÜLETÉN*

Írta: VIDÁCS FERENC

A különböző társadalmi-gazdasági rendszerű országok közötti kereskedelem hatalmas politikai — s nem csak politikai, hanem gazdasági jelentőséggel bír. E kereskedelem fejlődésének legfőbb akadályozói elsősorban az Egyesült Államok és a nyugat-európai integrációk. A szocialista országokat igen érzékenyen érinti ezek diszkriminációs külkereskedelmi politikája.

Az Európai Gazdasági Közösség fokozatos létrehozásával egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy annak éle a szocialista országok ellen irányul. Számolnunk kell azzal, hogy a jövőben a tőkés országok elzárkózása, diszkriminációs kereskedelem-politikája fokozódni fog. A szocialista országok feladata a jövőben az, hogy e megkülönböztető kereskedelem-politikából eredő károkat, hátrányokat csökkentse, enyhítsék a nyugat-európai integrációk káros hatásait. Ezt a feladatot parancsolóan előírja a szocialista országok azon törekvése, hogy egészséges nemzetközi kapcsolatokat alakítsanak ki minden tőkés országgal.

Keresni kell tehát azokat az eszközöket, amelyekkel növelhetjük a kelet-nyugati kereskedelem volumenét. Élni kell mindazon lehetőségekkel amelyek a megkülönböztetés nélküli gazdasági kapcsolatok kiépítését szolgálják.

Különösen szükséges a lehetőségek felkutatása a kisebb szocialista országok számára, mert ezeknek még szélesebb nemzetközi munkamegosztást kell megvalósítaniuk. Ezen szocialista országok gazdasági fejlődésüket csak úgy tudják maximálisan meggyorsítani, ha — a szocialista nemzetközi munkamegosztás mellett — kiépítik kapcsolataikat a tőkés országokkal is. Fejlődésükhöz ugyanis szükség van a tőkés országokból származó termékekre is. Itt kell rámutatni arra az összefüggésre, amely az import és az export értékek között fennáll. Importálni csak akkor lehet, ha annak ellenértékét saját áruinkkal tudjuk fedezni.

Mint kis országnak, Magyarországnak is kutatni kell azokat a módokat, amelyekkel egyrészt tompítani tudja a tőkés részről megnyilvánuló diszkriminációt, másrészt növelni tudja exportját a tőkés országokba.

Hazánk azon országok közé tartozik, ahol az egész népgazdaságon belül a külkereskedelem részaránya igen magas. 1962-ben pl. a nemzeti jövedelemhez viszonyított kiviteli arány 32,9% volt [1]. Magyarország kevés ipari nyersanyaggal rendelkezik, ugyanakkor ipara aránylag fejlett. A külkereskedelem feladata, hogy évről évre biztosítsa iparunk nyersanyagszükségletét. A behozatal 55%-át nyersanyagok és félkésztermékek teszik ki [2]. A behozatal ellenértékét export útján kell fedeznünk. Ezért kell megragadni min-

* Részlet „A kelet-nyugati kereskedelem alakulása” c. készülő tanulmányból.

den lehetőséget, hogy fokozzuk exportunkat. Fizetési mérlegünket elsősorban az exporttermékekkel tudjuk kedvező helyzetben tartani.

A teljesség igénye nélkül tekintsük át azokat a lehetőségeket, melyek felhasználásával növelhető a tőkés országokba irányuló exportunk.

Tőkés exportunk zöme a két nyugat-európai gazdasági tömörülés országaiba megy. Az exportban a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek szerepelnek nagy súllyal, bár csökkenő irányzattal, mint ahogy azt az alábbi táblázat mutatja:

Az EGK-ba és az EFTA országaiba irányuló mezőgazdasági és élelmiszeripari export aránya az összexporthoz [3]

Évek	EGK %	EFTA %
1953	67	57
1957	62	51
1958	65	51
1959	67	47
1960	62	42
1961	58	42
1962	57	38

A mezőgazdasági eredetű exportunk súlybeli csökkenése az 1957-es megtorpanást kivéve együtt járt az exportvolumen emelkedésével.

Mezőgazdasági és élelmiszeripari exportunk a két gazdasági csoportosulás országaiba [4] (1955 = 100):

	1957	1958	1959	0961	1961	1962
EGK	88	108	131	130	132	146
EFTA	68	74	87	85	77	06

A gazdasági szakemberek körében vita tárgyát képezi, hogy milyenek a nyugati-európai mezőgazdasági kivitelünk perspektívái, melyek a járható utak ezen exportunk növeléséhez [5].

A vizsgálódáshoz számos tényező figyelembevételre szükséges. Ezekben a területeken mezőgazdasági exportunkat – az egyre növekvő diszkrimináció mellett – elsősorban a Közös Piac azon célkitűzése fenyegeti legjobban, hogy mezőgazdasági autarkia megteremtésére törekszik.

A Közös Piac kiépítésének harmadik szakaszában teljesedik be az integráció és a diszkrimináció is erre az időre lesz a legteljesebb. Ekkorra tervezik a közös agrárpiac kiépítését is. De nemcsak a diszkrimináció erősödésével kell számolnunk, hanem azzal is, hogy emelkedik a mezőgazdaság önellátási foka is, ami nagyban befolyásolja az értékesítési lehetőségeinket. A Közös Piac országainak önellátási foka az 1957, 1958, 1959 és az 1960-as évek átlagában: [6]

A második világháború után nagy kereslet jelentkezett a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek iránt. A nagy kereslet folytán kialakult magas árak

kedveztek a termelés gyorsütemű fejlesztésének. A háborút követő jó gazdasági konjunktúra a nyugat-európai mezőgazdasági termelésnek hosszú időre ösztönzést adott. Az 1949–1953 és 1954–1958-as évek termelési színvonalát össze-

Termék	Önellátási
	fok %-ban
Búza	95
Tak. gabona	79
Sertéshús	101
Marhahús	93
Baromfi	94
Tojás	90
Gyümölcs	96
Zöldség	104
Cukor	98
Vaj	100
Sajt	99
Zsír és növényi olaj	43

hasonlítva a Közös Piac mezőgazdasági termelése évenként 2,8, az EFTA országoké pedig évi 2,4%-kal emelkedett [7]. Mivel a háború utáni konjunkturális lehetőségek kimerülőfélben vannak, számolhatunk azzal a ténnyel, hogy a mezőgazdasági termelés fejlődésének üteme lelassul.

A nyugat-európai piacokon való elhelyezési lehetőségeinket nemcsak az ottani termelés növekedése befolyásolja, hanem sok más egyéb tényező is. A főbb tényezők a következők:

- a) a lakosság természetes szaporodása,
- b) a mezőgazdasági termelékenység emelkedése,
- c) az egy lakosra jutó reáljövedelem emelkedése,
- d) a fogyasztási szokás-változás,
- e) a kialakult belső árszínvonal.

A tényezők együttes vizsgálata arra enged következtetni, hogy az áru-elhelyezési nehézségek csak fokozódnak. Növekszik a tőkés országok önellátási foka, ami már néhány terméknel (vaj, baromfi) igen komoly értékesítési nehézségeket okozott. Az ehhez hasonló esetek száma valószínűleg szaporodik, mert a Közös Piac agrárintézkedései még csak siettetik ezt a folyamatot.

Nyugat-európai agrárexportunk lehetőségeit a jövőben egyre inkább az ottani időjárási viszonyok és az ezek által meghatározott termelési eredmények befolyásolják. Ugyanakkor kétségtelen, hogy hagyományos piacaink agrártermék bevitelére a fentiek ellenére is igen jelentősen növekszik.

A szocialista országok mezőgazdasági exportja, így a hazai export előtt is az a feladat áll, hogy az igen változó befogadóképességű nyugat-európai piacok igényeit szemmel tartva alkalmazkodjon a mindenkori követelményekhez. Exportunk maximális növelésére van szükség olyan helyzetben, amikor még gazdasági termékeket szállítjuk, valamint ha szélesítjük exporttermékeink skáláját. vitelünket. Másszóval olyan exportstruktúrát kell megválasztanunk, amelynek alkalmazása esetén legkisebb annak sebezhetősége. Ezt a kívánalmat leginkább-

úgy tudjuk biztosítani, ha növeljük azon országok számát, ahová a mezőgazdasági termékeket szállítjuk, valamint ha szélesítjük exporttermékeink skáláját.

A nyugat-európai agrárimportunk alakulásában a három legnagyobb importőr ország, Anglia, az NSZK és Olaszország játsszák a legfontosabb szerepet. Ezek együttes importja adja Nyugat-Európa agrárimportjának kétharmadát. De kívánatos volna e tradicionális közeli piacaink mellett más felvevő — így az angol, a skandináviai — piacok ellátására törekedni.

A jövőben feltétlenül fejlődő piacként kell kezelnünk a dél-európai országokat. Ezekben az országokban a vásárlóerő növekedésével, az egyre emelkedő életszínvonalal párhuzamosan szélesedő felvevőpiaccal számolhatunk.

Nem céloom az egyes áru fajták szerinti piacelemzés, csupán a legexportképesebb mezőgazdasági termékekre utalok.

Viszonylag kedvező realizálási lehetősége van a vágómarhának, a friss gyümölcsnek, juhhúsnak, libamájnak, tartósított termékeinknek, gyümölcs- és zöldségkonzerveknek. Ugyancsak ki kell használni azokat az előnyöket, amelyek a hozzánk közel fekvő piacok nyújtanak. Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság, Svájc piaci könnyen hozzáférhető és az ideirányuló exportunk előnye a szállítási költségek csökkenésében mutatkozik meg. Egyrészt előnyös ugyan a közeli fekvés, különösen a gyorsan érő és nehezen szállítható agrártermékeknél, de ugyanakkor hátrányos is, mert ez egyben azt jelenti, hogy kevés eltéréssel ugyanabban az időben érnek be a termékek ezekben az országokban, sőt a környező konkurrens országok is abban az időben jelennek meg a piacon.

Összegezve a nyugat-európai agrárexportunk jövő lehetőségeit, megállapítható, hogy az integrációs törekvések előrehaladása mellett sem rosszak a kilátások. Nem szabad figyelmen kívül hagyni néhány olyan objektív körülményt, amely arra enged következtetni, hogy a tőkés országokba irányuló exportunk növekedni fog. Az ételkészlet fogyasztás a nyugat-európai országokban sem érte még el azt a határt, amely egyszerűen biológiailag korlátot szab a további fejlődésnek. A lakosság egyes rétegei kétségtelenül jól táplálkoznak, ezeknél mennyiségi emelkedésre már nem igen számíthatunk, fogyasztásuk csupán a minőségileg jobb termékek irányába terelődik. Viszont a lakosság igen jelentős része elmarad az átlagtól. Ezek esetében az életszínvonal, a reáljövödelmek emelkedése mennyiségi változást is eredményez a fogyasztásban.

A dinamikus fejlődő piacokon hagyományos exportcikkeink jól bevezettek, könnyűszerrel érhetünk el exportnövekedést. A stagnáló piacokon viszont nagyon éles hazai és külföldi konkurenciával kell szembenéznünk.

Nyugat-Európába irányuló mezőgazdasági kivitelünk fokozása csak a hazai terméseredmények emelkedése útján képzelhető el. A hazai terméseredmények növelhetők egyrészt a termelékenység emelkedésével, másrészt a termő területek kiszélesítésével. Mi eddig még nem használtuk ki kellőképpen sem az egyik, sem a másik tényezőben rejlő óriási lehetőségeket. Gondos mérlegelés és kutatás tárgyát kellene, hogy képezze a hazai termelési struktúránk optimális kialakítása, amely legjobban megfelel mind az éghajlati-, talaj-adottságainknak, mind pedig gazdaságosan termelhető.

Néhány termék esetében először a hazai szükséglet teljes kielégítése (kenyér-, takarmánygabona) lehet az elsődleges célkitűzés. Feltétlenül hasznosítani kell azokat a termő területeket, amelyek szántóföldi művelés esetén nem biztosítanak akkora termelési értéket, mint a szőlő- és gyümölcsstermesztés esetén.

Igen kiterjedt tervező és kutatómunka folyik a hazai homok területek hasznosításáról. Kutatóink és a termelést irányító szerveink legfőbb gondja, hogy kialakítsák a homoki gazdálkodás olyan formáját, amely az illető területeken a leggazdaságosabb és megfelel a vele szemben támasztott hazai és külkereskedelmi követelményeknek.

Mezőgazdaságunk távlati fejlesztési tervében komoly feladatok várnak a kereken 1,4 millió k. holdat kitevő homokterületekre [8]. A három érdekelt megye összes területének 40%-a homok, Bács-Kiskun megyében pedig több mint 50% homok.

Ezekben a megyékben a kedvező időjárási- és talajviszonyok, az itteni termékek világszerte elismert kitűnő minősége, e vidékek termelési hagyományai és a gazdaságossági megfontolások is indokolják, hogy a szőlő- és gyümölcstermelés távlati tervének kialakításakor elsősorban e területek jöjjenek számításba. Anyagi és szellemi erőforrásaink elpazarlását jelentené az, ha e területeken nem az adottságoknak megfelelő termelési kultúrát honosítanánk meg. Az ilyen veszteségekről sajnos már a hazai tapasztalatok révén meggyőződünk. Ha kiválóan alkalmasak ezek a területek szőlő- és gyümölcstermelésre, ne kísérletezzünk sem a gyapottermeléssel, sem pedig az öntözéses rizstermeléssel.

A jelenlegi években Bács-Kiskun megye mezőgazdasági termeléséből a bruttó értéknek 25%-át adja a szőlő és gyümölcs, Csongrád megyében is hasonló az arány, s Pest megyében kb. 20% az arány.

A távlati tervek előirányzatai szerint ez az arány mindhárom megyében meghaladja a 30%-ot. A szőlő- és gyümölcstermő területek kiszélesedéséről van tehát szó. Indokolt volna még a további termő terület növelés is, de figyelembe kell venni, hogy emellett más feladatok is megoldásra várnak. Ilyen feladat elsősorban — a termő terület növelésével párhuzamosan — a szőlő és gyümölcs ültetvények kicserélése nagyhozamú fajtákra. Másrészt megoldásra váró feladat, hogy az eddigi elaprózott, a tanyákat körülvevő vegyes kultúrák helyébe korszerűen telepített nagyüzemi ültetvények kerüljenek.

Az elmúlt évek tapasztalatai bizonyítják, hogy a munkaerőhiányban szenvedő mezőgazdasági üzeink csak olyanképpen tudnak eleget tenni a fenti követelményeknek, ha már a telepítésnél figyelembe veszik a gépi művelés kiválalmait.

A megoldatlan kérdések közé tartozik még ezeken kívül a trágyázás. Gondolok itt mind a szűkös műtrágya, mind pedig a szűkös szervestrágya ellátottságra. Végleges megoldást csak a vegyipari termelésünk fokozásától várhatunk. Komoly problémát jelent a gépesítés is.

Kétségtelen nem kis feladatokat jelentenek ezek. A távlati termelési struktúra kialakításánál konkrét gazdaságossági számítások alapján lehet és kell döntenünk. Azt hiszem azonban e kivételes lehetőségekkel ellátott terület a külkereskedelem szemszögéből nézve is igen reményteljes lehet, ha élünk adottságainkkal [9].

Vágóállat exportunk fejlesztése és a vele szemben támasztott külföldi igények szükségessé teszik a fajtaválaszték bővítését, az egészséges állatállomány tenyésztését. Természetesen állatállományunk számszerű növekedése nem képzelhető el megfelelő hazai takarmánybázis nélkül.

Tekintélyes exportnövekedést érhetünk el azzal is, ha az állatállományunkat gondosan védjük a különböző betegségektől. A nyugati piacon ma már álta-

lában megkövetelik, hogy az állatok — különösen a szarvasmarha és baromfi — betegségektől mentesek legyenek. Fokozott felelősség hárul ilyenképpen állategészségügyi dolgozóinkra is.

Rejlenek még tartalékok a mezőgazdasági termelés termelékenységének fokozásában is. Bár a termelékenység ma még erősen az időjárási viszonyok függvénye, mégis anyagi erőnkhez viszonyítva felhasználhatnánk néhány olyan termelési formát, amely csökkentené a mezőgazdasági termelésünkben az időjárás káros hatásait.

Mind a termelékenység emelkedésében, mind a termőterületek gazdaságosabb kihasználásában mélyreható változások következnek be azáltal, hogy a mezőgazdasági termelésünket nagyüzemi alapra helyezzük. A mezőgazdaság kemizálása, a gépek alkalmazása, az új agrotechnikai és agrobiológiai eljárások alkalmazása olyan irányban hat, hogy a mezőgazdasági termékeink a gazdaságos termelés tekintetében is felveszik a versenyt a nyugat-európai piacokon a konkurensek áruival.

A szocialista országok kivétel nélkül jelentős mezőgazdasági exportot bonyolítanak le a nyugat-európai integrációk tagállamaival. Figyelembe véve ezen utóbbi országok önellátásának növekedését, diszkriminációs kereskedelempolitikájuk beteljesedését az egyik oldalon, a mezőgazdasági termelés és export fokozására irányuló törekvést a másik oldalon, várható, hogy a szocialista országok is egymás konkurenseként jönnek számításba. E területen a szocialista országok előtt az a feladat áll, hogy ezt az egészségtelen versenyt kiküszöböljék.

A tőkés országokból származó gépbehozatalunknak kb. 70 százaléka a fejlett tőkés országokra esik. Ugyanakkor a mi tőkés gépexportunknak csak 3—4 százaléka megy a fejlett tőkés országokba [10]. Még abban az esetben is kedvezőtlen ez a helyzet, ha figyelmen kívül hagyjuk a kialakulóban levő nyugat-európai integrációs törekvéseknek a mezőgazdasági kivitelünkre gyakorolt akadályozó hatását. Arról van ugyanis szó, hogy az egyre növekvő tőkés gépimportot — amelyet egyébként szükségessé tesz hazánk gazdasági és különösen műszaki színvonalunk fejlődésének meggyorsítása — nagyrészt csak mezőgazdasági eredetű árukkal tudunk ellensúlyozni. De mezőgazdasági áruink kivitele sok esetben beleütközik az Európai Közös Piac korlátozó intézkedéseibe. Következésképpen a behozott nyersanyagok és ipari készáruk ellenértékét gépexporttal kell kiegyenlíteni. Ettől függetlenül is nehezen képzelhető el, hogy hazánk csak a mezőgazdasági termékekkel kapcsolódjék be az egyre szélesedő nemzetközi munkamegosztás vérkeringésébe. Hiszen a nemzetközi munkamegosztás tartalma egyre inkább az ipari készáruk területére tevődik át. Exportstruktúránk kialakításánál feltétlenül figyelembe kell venni azokat az általános fejlődési tendenciákat, amelyek a nemzetközi kereskedelemben az utóbbi időkben végbe mentek. Szűklátókörűség lenne az, ha az egyre növekvő importunkat olyan árukivittel próbálnánk ellensúlyozni, amely áruk ára a világkereskedelemben csökkenő tendenciát mutat [11].

Természetesen ez távolról sem vezethet ahhoz, hogy a mezőgazdasági cikkek és nyersanyagok a nemzetközi kereskedelemben teljesen háttérbe szorulnának. Már csak azért sem, mert a termelőeszközök elsődleges fejlesztése — ennek a termelésbeli alapvető szükségszerűségnek a vetülete az, hogy a gépek nemzetközi forgalma is megnőtt — nem öncélú, hanem ezzel kívánunk biztonságos alapot nyújtani a fogyasztási cikkek termeléséhez. A termelés végső soron — a szocializmusban közvetlenül — a fogyasztást szolgálja.

Így iparunkra hárul az a nagy feladat, hogy a behozott árukért fizetni tudjunk. Iparunkon és külkereskedelmünkön múlik, hogy az egyre tövekvő importunk ellenértékét versenyképes, gazdaságosan termelt árukkal tudjuk kiegyenlíteni. Az erre vonatkozó terveink nyomatékosan alá is húzzák ipari készáruink tőkés exportjának jelentőségét.

Az első pillantásra nem tűnik nehéznek a feladat. Ipari készáruink kivitele nem ütközik olyan akadályokba, mint mezőgazdasági exportunk. A vélemények azonban megoszlanak a tekintetben, hogy milyen mértékben lehet fokozni gépexportunkat [12]. Abban azonban mindenki egyetért, hogy a lehetőségeinket nem használtuk ki kellőképpen. Jól mutatják ezt azok a kontingensek, amelyek külkereskedelmünk különböző okok miatt kihasználatlanul hagyott. A kihasználatlanul hagyott kontingensek főképpen abból származtak, hogy iparunk nem volt képes olyan árukat a külkereskedelem rendelkezésére bocsátani, amelyek minden tekintetben megállják a versenyt más külföldi árukkal szemben. Áruinkkal szemben minőségi és korszerűségi tekintetben sok reklamáció merült fel. Nem arról van szó, hogy nem tudunk többet eladni, hanem hogy gazdaságosan nem. Erősen csökkentett áron még a nem minden tekintetben megfelelő árukat is realizálni lehet. Természetesen ez nem lehet a célja egyetlen külkereskedelmi vállalatnak sem.

Nincs szándékunkban, hogy a felszabadulás utáni ipari fejlődésünk eredményeit alábecsüljük. Elegendő csak arra hivatkozni, hogy hazánk agráripari országból ipari-agrár országgá vált. Óriási fejlődés ez. A szocialista társadalmi és gazdasági rendszerünk tette lehetővé, hogy a magyar népgazdaság ilyen mérvű változáson menjen keresztül. A tervgazdálkodás és a szocialista világrendszer adta lehetőségeket jól kihasználva komoly megbecsülést vívtunk ki gazdaságunk számára. Minden jel arra mutat, hogy ezt a nemzetközi tekintélyt ezután még csak szilárdítani tudjuk. Népgazdaságunk kiegyensúlyozott fejlődése a legjobb biztosíték erre.

Azonban látnunk kell azt is, hogy ipari teremtésünk jelenlegi színvonala nem minden területen éri el azt a fejlettségi fokot, amelyet a rárótt feladatok maradéktalan megoldása megkövetel. Ipari termelésünk korszerűség, minőség, gazdaságosság tekintetében az utóbbi időben kissé elmaradt a kívánalmaktól. Ahhoz, hogy a tőkés gépipari kivitelünket fokozni tudjuk, korszerűen, jó minőségben kell termékeinket előállítani. Piacainkat csak úgy tudjuk növelni vagy megtartani, ha ipari termelésünk műszaki színvonalát emelni tudjuk, ha a századra jellemző gyors fejlődéssel mi is lépést tartunk. A fejlett tőkés országok piacain az egyre élesedő konkurrencia harcban csak akkor vehetjük fel a versenyt, ha olcsón, de jó minőségben termelünk.

Nem véletlen, hogy gazdasági szakembereink érdeklődésének középpontjába most a műszaki fejlesztés kérdése került. Közismert tény az is, hogy ipari termelékenységünk nem tartozik az európai élmezőnybe. Elapróztottan, kis szériákban, következésképpen drágán termelünk.

A magyar gépipari termékek nagy része régi, elavult konstrukció. Az utóbbi időben piacainkról több közvetett jelzés érkezett arról, hogy termékeink korszerűség tekintetében nem versenyképesek. Sok esetben 10–15 évvel ezelőtti konstrukciókkal jelenünk meg a nyugati piacainkon.

Egy-egy termék esetében a korszerűségi fokot több összetevő együttesen határozza meg. Ezen tényezők közül a legfontosabb a gyártmányok használhatóságát jellemző paraméterek. Ezeideig nem rendelkezünk olyan összefoglaló statisztikai adatokkal, amelyek a gépipari termékeink korszerűségi fokát ki-

fejézik. Ez a felismerés vezette a Központi Statisztikai Hivatalt, amikor reprezentatív mintavétellel valamelyest is megbízható képet kívánt nyerni gépipari termékeink korszerűségéről. A vizsgálat 52 gyártmánycsoportra terjedt ki és 146 konkrét gyártmányt foglalt magában. A kiválasztott termékek korszerűségének megítélése azon alapult, hogy:

1. kiválasztották a vizsgált gyártmányok használhatóságát legjobban jellemző paramétereket,
2. kiválasztottak néhány hasonló rendeltetésű elismert külföldi gyártmányt,
3. összehasonlították a magyar és külföldi gyártmányok paramétereit,
4. a paraméter-értékek viszonya alapján minősítették a magyar gyártmányok korszerűségi fokát, I—IV osztályba sorolva.

Tehát a vizsgálat nem terjedt ki sem a gyártásban alkalmazott technológiára, sem a termelékenységre, sem pedig a gazdaságosságra.

Az I kategóriába kerültek azok a termékek, amelyek valamennyi lényeges paraméter tekintetében elérik vagy túlszárnyalják a világpiacon elismert külföldi termékeket. A II kategóriába azokat a termékeket sorolták, amelyeknél néhány lényeges paraméter nem éri el a külföldi szintet, de többségében megfelel annak. A III kategóriában található azok a termékek, amelyek csak néhány paraméterben közelítik meg a külföldi termékeket. A IV kategóriába sorolt gyártmányok minden tekintetben elavultnak számítanak.

Az értékesítés szempontjából úgy is lehetne jellemezni az egyes kategóriába tartozó cikkeket, hogy míg az I kategóriába tartozók felveszik a versenyt a nyugat-európai piacokon, a II osztályba tartozó termékek csak kedvező eladási feltételek mellett realizálhatók (pl. alacsonyabb ár, jobb fizetési feltételek, gyors szállítás vagy ellenüzet esetén). A III és IV kategóriába tartozó cikkek értékesítése minden esetben nehézségbe ütközik.

A vizsgálat eredményét a következő statisztikai összeállítás mutatja.
A vizsgált termékek korszerűségi foka gyártási ágak szerint [13].

A gyártási ág megnevezése	A vizsgált gyártmányok		A vizsgált gyártmányok megoszlása korszerűségük foka szerint			
	száma	részará- nya a készter- melési ér- tékekben %	I.	II.	III.	IV.
			kategória			
Szerszámgépek	24	9,1	7	12	5	—
Egyéb gépek és gépi ber. ágazat termékei	23	8,1	3	11	6	3
Közlekedési eszközök	41	31,0	2	17	18	4
Villamosipari termékek	14	14,4	3	3	5	3
Híradás és vacuum termékek	23	12,2	4	11	4	4
Egyébi gépipari termé- kek	21	2,2	2	2	13	4
Gépipari ter- mékek összesen:	146.	14,9	21	56	51	18

Amint a táblázat adataiból látható, a villamosipari és egyéb gépipari termékek, valamint a közlekedési eszközök korszerűségi foka az átlagosnál alacsonyabb, míg a szerszámgépeknek, a híradás- és vacuum-technikai termékeknek a korszerűségi foka az átlagosnál magasabb.

A korszerű és gazdaságos termelészerkezet kialakításának fő módja a gyártmányfejlesztés, új termékek bevezetése, sorozatgyártása. Kizárólag gyártmányfejlesztéssel azonban alapvetően nem lehet korszerűsíteni a termelési szerkezetet. Ezt mutatják az elmúlt évek tapasztalatai is. 1958 óta évente 650–780 új termék gyártását kezdte meg a gépipar. De a gépipar termékeinek kormegoszlása nem sokat változott. 1959-ben a késztermékek értékében 53,4%-ot, 1962-ben pedig 53,5%-ot képviseltek az 5–12 éves, illetve ettől idősebb gyártmányok [14].

A korszerű termelészerkezet kialakítása kétirányú folyamat eredménye lehet. Egyrészt új termékek gyártását kell bevezetnünk, másrészt meg kell szüntetni az elavult konstrukciójú termékek gyártását. Meg kell találnia azt az optimális arányt, ami az új termékek termelésbe állítása és az elavultak termelésbeszüntetése között fennáll, mert csak ezzel érhető el, hogy a termelésünk korszerűvé válik.

A korszerűséggel és a minőséggel kapcsolatos kifogások szoros összefüggésben vannak a következő statisztikai összeállítás adataival általános képpel:

Gépipari termékeink értékének megoszlása a gyártmányok kora szerint [15]

Iparcsoport	Év	1	2	3—4	5—12	12-nél több	Kész- term.
		év óta termelt gyártmányok a késztermék ért.-nek %-ában					
Gépgyártás	1959	19,3	15,1	13,6	34,0	12,0	100,0
	1961	11,8	11,3	35,2	31,3	10,4	100,0
	1962	15,4	8,1	24,9	40,7	10,9	100,0
Ebből szerszámgép- gyártás	1959	11,2	14,6	31,1	31,8	10,3	100,0
	1961	5,8	22,4	22,9	46,1	2,9	100,0
	1962	5,5	6,1	35,3	42,3	10,8	100,0
Villamosgép- ipar	1959	13,1	13,1	14,3	25,4	31,1	100,0
	1961	11,2	9,5	25,8	25,4	28,1	100,0
	1962	9,7	17,5	21,5	29,6	22,7	100,0
Ebből híradás- technika	1959	28,7	30,0	17,0	16,5	7,8	100,0
	1961	16,6	18,0	49,7	11,0	4,7	100,0
	1962	15,8	25,9	36,3	13,6	4,8	100,0
Műszeripar	1959	12,7	13,1	15,8	41,8	16,6	100,0
	1961	10,8	27,6	24,7	26,4	10,5	100,0
	1962	10,7	16,6	22,2	36,8	13,7	100,0
Vas- és fém-töm. ipar	1959	6,0	12,6	11,7	21,8	47,9	100,0
	1961	4,8	9,3	21,3	25,6	39,0	100,0
	1962	4,4	8,4	21,3	31,6	34,3	100,0
Gépipar összesen:	1959	15,4	14,1	17,1	30,4	23,0	100,0
	1961	10,4	28,3	27,6	21,1	12,6	100,0
	1962	11,9	11,3	23,3	35,6	17,9	100,0

Olyan időszakban élünk, amikor a gépipari termékek rövid időn belül erkölcsileg elkopnak, egyik napról a másikra elavulttá válnak a gyártmányok, mert a technika legújabb vívmányai megkövetelik a gyors kicserélődést.

Az ipari termékeinkről a fentiekben felvázolt kép abból az egészségtelen, káros szemléletből adódik, amelyet a széles gyártmányskálájú termelésre való törekvés jellemez. A nagy belső fogyasztópiaccal rendelkező ásvány- és nyersanyagkinccsel jól ellátott ország minden gyártmányfajtára kiterjesztheti termelését. Hiszen a belső piac felvevőképessége lehetővé teszi a nagy szériában való termelést, így a gazdaságosság is jobban érvényesül. De egy kis ország, köztük hazánk is, nem törekedhet erre.

Hazánk pl. a világon előállított gépipari termékek 80%-át gyártja. Ilyen feltételek között nyilvánvaló, hogy nem lehet gazdaságosan és korszerűen termelni. Külföldi piacainkon joggal merülnek fel minőségi kifogások áruinkkal szemben, miáltal a meglévő piacainkat veszítjük el, vagy lehetetlenné válik új értékesítési területek szerzése. Gazdasági abszurdum az, hogy a termékek sokféleségével jelenjünk meg a külföldi piacon.

Ehelyett szükség van a hazai adottságok gondosabb tanulmányozására, hogy anyagi és szellemi erőforrásainkat néhány területre összpontosítsuk. A jól kiválasztott — hazai adottságoknak megfelelő — gyártmánystruktúra a legfőbb biztosíték arra, hogy a műszaki színvonal, valamint ezzel egyidőben az exportképesség emelése területén eredményeket érjünk el.

Ugy gondoljuk, hogy e tekintetben nagy előrehaladást jelent majd a szocialista országok közötti specializáció. Ismeretesek a KGST országok azon törekvései, hogy ésszerű együttműködést hozzanak létre. A jelenleg kifejlődőben lévő specializáció lehetővé teszi majd a tömeggyártás meghonosítását, a korszerű technológiai eljárások alkalmazását. Az így előállított gépipari termékek mellett, hogy műszaki színvonal és minőség tekintetében biztosan, felveszik majd a versenyt az önköltség, a gazdaságos termelés területén is. Kétségtelen, hogy a szocialista országok közötti specializáció sok anyagi és személyi nehézségbe ütközik. Nem is azonnali feladatként tűztük magunk elé. De — mint ahogy a szocialista gazdaság egyetlen folyamatát — ezt sem bízhatjuk a spontaneitásra. Nem várhatjuk meg, míg önmagától kialakul a kedvező gyártmány-szerkezet, nem szabad, hogy az a szemlélet váljon uralkodóvá, hogy majd kiépítik a specializációt (a KGST országok) nélkülünk is. Saját magunknak is kell fáradoznunk a tervszerű munkamegosztás létrehozásán, hogy minél hamarabb és minél kisebb anyagi áldozatba kerüljön. Fel kell számolni a párhuzamos gyártást, mert az súlyos terheket jelent az egyes szocialista országok számára, mint az azonos termékek kutatása, tervezése, technológiák kialakítása. Szerencsére az a felismerés, hogy az azonos profilú gyártás csakis kölcsönös károkat, míg a gyártásszakosítás kizárólag kölcsönös előnyöket jelent, egyre inkább háttérbe szorítja a specializálódástól való idegenkedést.

Gépipari termékeink korszerűségi fokát, a folyamatosan változó piaci követelményekhez való gyors idomulását elősegítheti a termelés szakosításán túl a kutatás és fejlesztés területén végbemenő specializáció is. Államunk egyre nagyobb összegeket biztosít ilyen célokra. Azonban a világszínvonalat megközelítő, vagy azt elérő termékeket kikísérletezni, fejleszteni csak úgy lehet, ha a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőnket koncentrálnak. A kutatás területén is támaszkodni kell a szocialista munkamegosztás adta előnyökre. Káros volt népgazdaságunkban az a gyakorlat, hogy ezen a téren is autarkiaira

törekedtünk. Mindent mi akartunk kutatni és kikísérletezni. Így erőinket anynyira szétforgácsoltuk, hogy a kitűzött feladatokat nem tudtuk teljesíteni. De ha ez sikerült is — nagy anyagi áldozatok árán, a kutatás költsége nem térült meg. Jelenleg a nagy nyugati ipari vállalatok hatalmas kutatóintézeteket tartanak fenn, óriási összegeket emészt fel a kutatás, de egészen más az, ha ilyen kutatóapparátussal kikísérletezett termékeket százezres nagyságú szériában termelik, mint ha a gyártott termékek száma csak néhány ezer körül mozog.

Az anyagi és szellemi erőforrásaink elaprózása a kutatás területén azt eredményezi, hogy egy termék esetében sem tudunk kiválót nyújtani. Ugyanis nagyon sok terméknel kellene a kutatás és fejlesztés eszközével élnünk, hogy korszerű és jó minőségben előállított cikkeket termeljünk. Sok a téma, kevés a kutató. Így állott elő az a helyzet, hogy pl. a Híradástechnikai Ipari Kutatóintézet 1962-ben 54 kutatási témával foglalkozott és egy témára 1,7 tudományos munkatárs jutott, a Villamosipari Kutatóintézet 73 témával foglalkozott és egy kutatási feladatra 0,8 tudományos munkatárs jutott.

Feladatunk, hogy minél hamarabb eldöntsük, melyek azok a területek, gyártmánycsoportok, ahol a műszaki fejlesztés feladatait elsősorban saját erőből kell megoldani, ahová maximális mértékben kell koncentrálni kapacitásunkat. Másrészt mérlegelés tárgyává kell tenni, hogy mely termékek esetében érdemes élni a licenc-vásárlás adta lehetőségekkel.

Az eddigiekben felvázolt kép jól tükrözi a népgazdaságunk két ága — a külkereskedelem és a gépipar előtt álló feladatokat. Olyan feladatok ezek, amelyek nem oldhatók meg e két népgazdasági ág szoros összefogása nélkül. Látnunk kell azonban, hogy a tennivalók zöme a gépiparunkra hárul. A külkereskedelem csak segítségére siethet és kell is, hogy siessen a gépiparnak a kétségtelenül nagy feladatok elvégzésénél.

A felvevőpiacal közvetlenebb kapcsolatot a külkereskedelem tart fenn. A külkereskedelemnek kell felmérni az áruinkkal szemben támasztott követelmény-változásokat mind minőségi, mind pedig korszerűségi szempontból. A nyugati felvevőpiacaink igénye évről évre változik és ezt csak a külkereskedelem képes szemmel tartani. Az áruinkkal kapcsolatos reklamációk elsősorban a külkereskedelem felé jelentkeznek. A szerzett adatok és értesülések eljuttatása az iparnak, az ipar figyelmét idejében felhívni a változásokra — ez kell, hogy képezze az első lépést a hatékonyabb együttműködés felé. Természetesen a külkereskedelem sem várhatja passzívan az értesüléseket, hanem szervezett piac-kutató munkát kell megvalósítani. Végül a jobb kapcsolat kiépítésére fel kell használni a más területen jól bevált gazdasági emeltyűt, az anyagi ösztönzés eszközét. Olyan ösztönzési rendszert kell kialakítani, amely optimálisan összehangolja mind a gépipar, mind pedig a külkereskedelem érdekeit.

JEGYZETEK

[1] Külkereskedelem, 1964. január 1.

[2] Uo.

[3] Csáki Norbert—Szitó Balázs, Magyarország mezőgazdasági kivitele. 212.

[4] Uo. 211.

[5] L. Dr. Újhegyi Tamás, Agrártermék piacaink perspektívái. Külkereskedelem. 1964. 5. uő. A nyugateurópai gyümölcsexportunk perspektívái. Külkereskedelem, 1963. 10. Márkus János, A nyugateurópai gazdasági integráció várható kihatása exportunkra. Külkereskedelem, 1962. 11. Herr János, Tőkés vágott baromfi exportunk helyzete és perspektívája Külkereskedelem, 1964. 2.

- [6] Külkereskedelem, 1962. 11. 4.
- [7] European Agriculture in 1965. EGB tanulmány. Genf, 1961.
- [8] *Erdei Ferenc* előadása a homoki gazdálkodás jövőjéről.
- [9] *Vö. Erdei Ferenc: A mezőgazdaság belterjessége*, MTA, Agrártudományi Osztály Közleményei, XIII, 3—4.
- [10] Külkereskedelem, 1964. 10. 6.
- [11] *L. Vajda Imre*, A szocialista népgazdaság fejlődése és a külkereskedelem, 1964. 3.
- [12] Tőkés gépexportunk növelésének lehetőségeiről írnak; *Tardos Márton*, A nemzetközi gépkereskedelem várható alakulása. Külkereskedelem, 1963. 4. *Lévai Sándor*, Gépkivitelünk távlatai a tőkés kereskedelem tükrében. Külkereskedelem, 1963. 10.
- [13] A Központi Statisztikai Hivatal adatközlése 1963.
- [14] Figyelő 1963. 45. 5.
- [15] Figyelő 1963. 40. 4.

FELHASZNÁLT EGYÉB IRODALOM

- Balassa Ákos*, A gépipar szerkezete és a nemzetközi együttműködés. Közgazdasági Szemle. 1964. 11.
- Freire R.*, Plans for the European Common Market and their possible repercussions on exporters of agricultural commodities. Monthly Bulletin FAO. Róma, 1958, 4.
- Kiss Tibor*, A szocialista országok gazdasági együttműködése. Kossuth, 1961.
- Nyerges János*, A kelet-nyugati kereskedelem időszéri kérdései. 1962.
- Vajda Imre*, A szocialista külkereskedelem. 1963.
- Vajda Imre*, Magyarország és a világkereskedelem. Valóság, 1964. 4.
- Vajda Imre*, Szakosítás és árukoncentráció. Valóság, 1964. 11.

НАШИ ЗАДАЧИ В ОБЛАСТИ РАСШИРЕНИЯ ТОРГОВЛИ С ЗАПАДОМ И ВОСТОКОМ

Ф. Видач

В статье автор подчеркивает экономическое и политическое значение торговли с Западом и Востоком. В интересах смягчения политической атмосферы холодной войны и взаимных экономических выгод, каждая социалистическая страна должна искать, возможности в международном разделении труда. Анализируются перспективы сельскохозяйственного экспорта, обрисовываются задачи, стоящие перед нашей промышленностью, как необходимое условие расширения торговли с западными странами. Подчеркивается необходимость повышения технического уровня продуктов машиностроительной промышленности, а так же производственной специализации между социалистическими странами.

UNSERE AUFGABEN AUF DEM GEBIETE DER STEIGERUNG DES HANDELS ZWISCHEN OST UND WEST

Von
F. VIDÁCS

Verfasser betont die wirtschaftliche und politische Bedeutung des Handels zwischen Ost und West. Im Interesse der Milderung der politischen Kalkriegs-atmosphäre und zwecks gegenseitiger wirtschaftlicher Vorteile ist es nötig, dass alle sozialistischen Länder die Möglichkeiten suchen und erforschen, die in der internationalen Arbeitsteilung liegen. Es werden die Perspektiven der Ausfuhr von landwirtschaftlichen Produkten analysiert und die unserer Industrie bevorstehenden Aufgaben geschildert, deren Lösung eine notwendige Vorbedingung der Steigerung des Handels mit den westlichen Ländern ist. Es wird die Erhöhung des technischen Niveaus der Produkte unserer Maschinenindustrie sowie die Spezialisierung der Produktion zwischen den sozialistischen Ländern dringend gefordert. Selbstverständlich gestattete es der für die Arbeit verfügbare Raum nicht, zahlreiche weitere Faktoren der Steigerung des Handels zwischen den erwähnten Parteien zu analysieren.